

Kapitoly z
fonetiky a
fonologie
českého jazyka

Marek Lollok

Čeština

- mluvená x psaná
- mluvená čeština – není homogenní
- psaná čeština – tendence k ustalování; kodifikace; spisovnost
- obě podoby mají kromě společného jádra své vlastní prostředky pro dosažení komunikačního cíle
- psaný i mluvený jazyk má svou normu, svá závazná pravidla

Principy českého pravopisu

- do značné míry fonetický (fonologický) – hláskové písmo, ale řada výjimek
- uplatňují se i jiné principy, např.:
- morfologický (hady → holuby)
- syntaktický (skladebný)
- etymologický (svatba, žabka)
- historický (psaní ů, ý...)

Funkce pravopisu

- zaznamenávací → pisatel
- vybavovací → čtenář

- slabičný princip čtení – význam jsme schopni vnímat po jednotlivých slabikách, nikoli po hláskách

Ortoepie

- pravidla (norma) spisovné výslovnosti
- v užším slova smyslu nauka o užívání hlásek v souvislé řeči a o její modulaci
- srozumitelnost + kultivovanost promluvy → součást jazykové kultury

- pozn.: ortoepie se vztahuje výlučně k zvukové podobě jazyka užívaného ve veřejných projevech (spisovného jazyka), **nikoli k soukromé komunikaci**

Snahy o kultivování spisovné výslovnosti

- starší úvahy o správné výslovnosti (Hus, Blahoslav, Komenský – *Umění kazatelské*, Dobrovský, Kollár – *Myšlenky o libozvučnosti řeči vůbec, obzvláště československé*, Durdík)
- Miloš Weingart – *Zvuková kultura českého jazyka*; František Trávníček – *Správná česká výslovnost* (1935)
- PLK: sborník *Spisovná čeština a jazyková kultura* (1932)
- časopisy *Slovo a slovesnost*, *Naše řeč*

- 1942 – založena Ortoepická komise, později přechází pod Československou akademii věd jako komise při Ústavu pro jazyk český
- *Výslovnost spisovné češtiny I* (1955,1967; B. Hála) – výslovnost slov českých
- *Výslovnost spisovné češtiny II* (1978; M. Romportl) – výslovnost slov přejatých

Za základ výslovnostní normy zde byla vzata „*skutečně existující, přirozená a na konvenci založená výslovnost, která jako nedílná součást spisovného jazyka plní jeho celonárodní funkci; je to výslovnost všech uživatelů spisovného jazyka po celém jazykovém území, snažících se o spisovný projev kultivovaný po všech stránkách, z hlediska výslovnosti tedy prostý zvláštností nářečních, místních a individuálních.*“; zahrnuje tedy zejména projevy neutrální, oficiální a polooficiální

- Jiřina Hůrková: *Česká výslovnostní norma* (1995)
- M. Krobotová: *Spisovná výslovnost a kultura mluveného projevu* (2000)

Eufonie

Kakofonie

Kallilogie

Kodifikace současné spisovné výslovnosti

- výslovnostní norma je diferencovaná; tři výslovnostní styly:

1. **základní** (neutrální)
2. **vyšší** (vybraná) – explicitní
3. **nižší** (zběžná) – implicitní

+ styly nespisovné:

1. výslovnost nářeční
2. výslovnost nedbalá

+ tzv. jevištní řeč

Asimilace (x disimilace)

- sblížení výslovnosti hlásek za účelem usnadnění výslovnosti hláskové skupiny
- asimilace znělosti se týká párových souhlásek s výjimkou v – to sice asimilaci podléhá (např. [stáfka] x nesp. [tfúj], ale samo ji nevyvolává (proto [sval] x [zval]; asimilaci nepodléhají hlásky jedinečné ([zmňena] x [smňena]; brát [brát])
- A) progresivní (postupná)
- B) regresivní (zpětná)